

Klössz György gyógyszerész, a fényképészet és nyomdászat mestere

DR. JÁNOSSY DÉNESNÉ

A cikkben Klössz György dédunokája tesz közzé néhány eddig még nem publikált adatot családi dokumentumok és hiteles feljegyzések alapján.

Klössz György (Darmstadt, 1844 — Budapest, 1913) gyógyszerész-diplomát szerzett, de hamarosan az akkor még kezdetleges fényképezés felé orientálódott, ahol jól tudta hasznosítani kémiai és gyógyszerészeti tudását. Magyarországra bevándorolva, Pesten műtermet nyit, ahol előbb portrékat készít, majd megelőzve kortársait „riporter”-felvételekkel örökíti meg korának világát, többek között fővárosunk századvégi gyors átalakulását. Ez a másfélezer üvegnegatív ma már egyedülálló kor- és kultúrtörténeti dokumentum. Később felismerve a rohamosan fejlődő ipar igényeit áttér a műszaki fényképezésre; elsőknek végez könyvrendelési munkákkal fotolitográfiai munkákat, majd új nyomdaépületében egyre több nyomdagépet beszerelve, új technikákkal, minőségi munkával hazánk egyik legelső nyomdájává fejleszti grafikai műintézetét. A nyomdaalapító Klössz Györgytől fia, Pál veszi át és vezeti, modernizálja tovább — később családjával együtt — a magyar nyomdaiparnak is hírnevet szerző céget 1948-ig. Klössz György rendkívüli tehetségű, fáradhatatlanul tevékeny, újító, szorgalmas, minőségi munkára törekvő egyéniség volt, akit egész életútján a magasfokú kémiai és

gyógyszerészeti ismeretek segítettek nem mindennapos pályafutásában.

★

Hazánkban a múlt század második felében robbanásszerűen megindult iparosodás sok külföldi, vállalkozókedvű és hozzáértő szakembert vonzott az országba. Munkásságuk eredményét, nevüket még ma is őrzik gyárak, intézmények. Klössz György is ezzel az áramlattal került darmstadti szülővárosából Budapestre. Míg ma egyre gyakrabban használja fel a szakirodalom és a sajtó, valamint a televízió közel 100 éves üvegnegatívjaiból készült fényképeit múltunk, elsősorban fővárosunk fejlődésének dokumentálásához, addig életútját, kilétét mindmáig szinte homály fedi. Mint dédunokája jelen sorokkal csak néhány adatot szeretnék közreadni különös figyelemmel arra, hogy Klössz György eredetileg a gyógyszerészetet tanulta ki s csak ennek alapos ismeretével vált belőle kimagasló fényképész, majd nyomdász.

Georg Kloess, azaz Klössz György Darmstadtban (Hessen tartomány, Németország) született, 1844 november 15-én. Nagypapja asztalosmester volt, édesapja a hesseni tankerületi főigazgató titkáráként Darmstadtban élt. Édesanyja a hesseni udvar tapétázójának leánya volt. Nyolc testvére közül többen kereskedők lettek, egyikük a Hessische Ludwigs-Bahn igazgatója, egy a német—francia háborúban esett el, másikuk Amerikába vándorolt.

Iskoláit Darmstadtban végezte, majd Lorschban gyógyszerészetet tanult és letelte a gyógyszerészvizsgát. Ebből az időszakból származik két német nyelvű, kézzel írt patikus-könyve. Az egyik „Chemische Analysen” „G. Kloess pharmaz., Lorsch, 1861” bejegyzéssel. Ez az 514 oldalas könyv abc-sorrendben a gyógyszerészetben akkor használt összes vegyszer részletes leírását tartalmazza. (Az utolsó oldalakra — nyilván későbbi időpontban — magyar nyelveleckéket írt, kérdés-felelet formájában.) Ezt a kézikönyvet a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum őrzi.

Egy kisalakú, másik kézikönyvben ez áll: „Manual pro Georg Kloess, Lorsch, 16. juli 1861” (amikor ő még csak 17 éves volt!). Ez a kis könyv végigkísérte az életét, úgy tűnik valóban mindig kéznél volt, és ennek 200 oldalára jegyezte fel a gyakorlatban használt gyógyszerek, gyógynövény-kivonatok receptjeit, italok, főleg likőrök készítéséhez recepteket és jótanácsokat, leírta a legkülönbözőbb kenőcsök ajánlott összeállítását pl.: égési sebre, vagy bajuszpedréshez és csizma-suvíksz készítéséhez stb. stb. A kis könyvecskében figyelemmel kísérhetjük az őt egyre jobban foglalkoztató és érdeklő fényképészethez szükséges előhívók, collodiumok receptjei, és az ezekkel végzett kísérleteinek módját, időpontját, az ún. száraz és nedves eljárások leírását.

1. ábra. Klössz György családja körében

Ez a kis könyv tehát a magyar fényképészet fejlődésének, történetének is egyik talán felbecsülhetetlen értékű dokumentációja.

Tanulmányait befejezve Bécsbe ment, ahol egy véletlen folytán megtudta, hogy egy ottani fényképész — *Dr. Heid* — éppen társat keres a Pesten nyitandó „Fényirdai Műtermé”-hez. Társul szegődött és bevándorolt vele Magyarországra, ahol lassan elmagyarosodva, további dolgok életét eltöltötte. (Nyolc testvére közül ő az egyedüli, aki hazánkban telepedett le.)

Eleinte *dr. Heid* néven működött a „Fényiroda” a pesti Korona és Uri utca sarkán (ma Petőfi S. u. és Régiposta u. sarka), majd 1867-ben — 23 éves korában — ugyanezen a helyen önállósította magát, „Fényképészeti Műtermet” nyitott (immár a magyarosabban írt) „Klősz György” néven. Itt még kizárólag portré-fényképezésként működött. 1874-ben átköltözött a Hatvani utcába (mai Kosuth L. utca) és a „Barátok épületében” (Franziskaner Bazar) megnyitotta az új „Fényirdai Műtermét”. Húsz éven át dolgozott itt és fejlesztette műtermét „Fényképészeti Műintézeté”. Közben kilépett a zárt műterem falai közül a szabadba, „meglátta” fényképezőgépeivel együtt az egyszerű utépítő kubikusokat, a piaci kofákat, megörökítette az akkori közlekedési eszközöket, az épülő, fejlődő főváros köz- és lakóépületeit éppen úgy, mint a szegényes földszintes, roskadozó házikókat. A technikai nehézségeket is leküzdve eljutott a lovaszekéren szállított nehéz, faállványos fényképezőgépeivel és vegyszereivel az ország legkülönbözőbb helyeire, pl. a távoli erdélyi és felvidéki várakhoz is, fényképezte a kastélyok pompás szalonjait (ezeket az üveglemezeket ma a Munkásmozgalmi Múzeum őrzi), de jelen volt a szegedi árvíznél és az aldunai Vaskapu-szoros századvégi építkezésnél is. *Klősz Györgyöt* joggal lehet a mai fotóriporterek ősenek, mesterének nevezni, aki egyben művész is volt.

1870-ben megnősült, feleségül vette *Zeller Ferdinánd* kereskedő, később a MÁV Bp—Kőbánya vasútállomás-főnökének leányát. Tizenkilenc év alatt nyolc gyermekük született, mind Budapesten, azonban csak Pál, Károly és Jolán nőttek fel és érték el magas kort. Közülük Pál az, akit az apa korán maga mellé vett és betanított a műhelytitkokba, és akit később Bécsbe és Európa más városaiba küldött szakmai tudásának fejlesztésére.

Közben *Klősz György* a Városligeti fasor (ma Gorkij-fasor) 49. sz. üres telken felépítette a négy-szintes, 38 helyiségből álló új műintézetét, amely 1895-től már 36 alkalmazottal működött. Az intézet ezidőtájt „Mindennemű fényképi felvételeket, többszörösítéseket gépekről, ipar-mű és tantárgyakról stb. Photolithographia, Czinkographia, Fénynyomat, Autographia, Fénymásolat” készítését vállalta. A portréfényképezést tehát egyre inkább háttérbe szorította a műszaki fényképezés. A könyv-nyomdai kézisajtókkal fotolitográfiai munkákat végeztek, amit a Klősz-cég vezetett be Magyarországon. Egyre több nyomdagépet működött, hiszen *Klősz György* korán rádöbent a sokszorosítás gyors és tömeges produkciójának óriási előnyeire a fényképezés lassú és komplikált, költséges egye-

di darabjaival szemben. E század első éveiben egymásután állították fel az intézetben a könyvnyomdai gyorsajtókat, könyvkötészeti gépeket, bronzírozó gépeket stb., mindig arra törekedve, hogy a cég újításával, új gépek és eljárások beindításával a rohamosan fejlődő magyar ipart és kereskedelmet szolgálhassa. *Klősz György* méltán érdemelte ki az itthon és külföldön megrendezett világkiállítások aranyérmeit, kitüntetéseit. Ő volt a magyar fényképészet, majd később a magyar litográfia egyik vezető és tanító szakembere.

Fia, *Klősz Pál*, aki 1906-ban a visszavonuló édesapjától átvette a „Klősz György és Fia grafikai műintézet” vezetését, óriási energiával és hozzáértéssel fejlesztette tovább a nyomdát, pl. elsőként beindítva hazánkban a többszínű offsetnyomást is. A nyomda többek között címkéket, plakátokat, műszaki rajzokat, cégjelzéses levélpapírokat, képes naptárakat, térképeket készített és mindkét világháborúban állami megbízásból részt vett az inflációs papírpénz nyomásában is. A cég elsősorban kiváló minőségi munkájával szerzett hírnevet a magyar nyomdaiparnak még határainkon túl is. *Klősz Pál* veje, *Kölley László* gépészmérnök, majd unokái is — tehát a család négy generációja, összesen 81 éven át — a cég lelkes szakembereiként dolgoztak az 1948 márciusában bekövetkezett államosításig. — A nyomda ma is működik az Offset és Játékkártya Nyomda egyik üzemegegyeségeként.

Klősz György másfél ezer üvegnegatívját a Klősz-család két világháborún át, 1948-ig sikeresen meg tudta őrizni. Azután vagy két évtizednek kellett eltelnie, amíg a nyomda pincéjének lomtalanításakor rátaláltak a lemezekre és csak a véletlennek köszönhető, hogy az üvegek összetörése helyett végül is a budapesti közintézmények birtokába került az anyag (Budapesti Történelmi Múzeum, Kiscelli Múzeum, Szabó Ervin Könyvtár, Munkásmozgalmi Múzeum stb.). Egyes lelkes szakemberek felismerve ezek óriási és egyedülálló dokumentációs értékét, hozzáfogtak az anyag feldolgozásához. Ma már Budapesten több aluljárót, Metroállomást dekorálnak az ő felnagyított városképeivel (sajnos nevének feltüntetése nélkül) — szívesen használja fel a képanyagot a TV, a sajtó és könyvkiadásunk is foglalkozik a témával és próbálja felidézni személyét és munkásságát (pl.: *Maár Gy.*: *Klősz mester fantasztikus világa. „Új Írás”* 1967. No. 2. p. 85—88.; — *Faragó É.*: *Képek a századvégi Budapestről. Főv. Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve, 1972/3. XVI. kötet, p. 140—160.*; — *Budapest Anno ... Klősz György fényképfölvételei. Corvina kiadás, 1979. (magyar, angol és német nyelven)*; — *Dr. Szakács M.*: *Adalék Klősz György munkásságához. „Fotó”* 1980. okt. 27. évf. 10. sz. p. 440—443.)

Megdöbbenő közelségbe és teljes hitelességgel állítja elénk a századvégi Budapest hétköznapi életét a Budapesti Történelmi Múzeum 1981. júliusában megnyílt — és még ma is látható — „Századvégi pillanatok” című fényképkiallítása a Klősz-fotók egyes részleteinek kinagyításával. *Klősz György* fényképei ma már határainkon túl is fontos dokumentumai a hazánkat, ill. Budapes-

tet bemutató kiállításoknak (pl. ez évben Velence, Róma). Hogy azonban sikeres életútját elsősorban a gyógyszerészeti ismereteinek köszönhette, erre csak a család birtokában maradt dokumentumok vetnek fényt.

Klősz György fáradhatatlan munkássága után 1913-ban, 69 éves korában meghalt. A Kerepesi úti temetőben levő sírját illetve személyét a Budapest Főváros Tanácsa 1979-ben „... a főváros fotódokumentációja készítésében szerzett személyi érdemeire való tekintettel védetté nyilvánította.”

Ebből a kis összeállításból is láthatjuk, hogy Klősz György, mint fényképész és nyomdász kimagasló egyéniség volt, de csak a magasfokú kémiai ismeretek birtokában tudta szakmáját ilyen szintre fejleszteni. Ő is tehát azon híres gyógyszerészek közé sorolható, akik — ha más szakterületeken is — maradandó értékeket hagytak az utókorra.

Д-р Д-во Яноши — Э. Кёльс: *Дёрдь Клаёс, мастер фармацевции, фотографии, печати (1844—1912)*

Дёрдь Клаёс (Дармштадт, 1844—Будапешт, 1913) приобрел диплом фармацевта, но вскоре обратился к тогда еще первоначальной фотографии, где смог успешно использовать свои химические и фармацевтические знания. Иммигрируя в Венгрию, в Пеште открыл ателье, где сначала снимал портреты, затем опередив своих современников «рипортажными» снимками увековечив мир своего времени, в том числе и быстрое превращение столицы в конце прошлого столетия. Его полтора тысячи стеклянных негативов в настоящее время уже представляют уникальный исторический и культурный документ. Позже, распознавая потребности быстро развивающейся промышленности переходит к техническому фотографированию; первым выполняет фотолитографические работы ручными прессами литографии, затем в здании новой типографии приобретает все больше печатных машин, при помощи новой техники, качественной работы развивает свой графический институт в один из лучших типографий Венгрии. От основателя типографии Дёрдя Клаёс, его сын Пал принимает на себя руководство фирмы и — позже вместе со своей семьей модернизирует ее приобретая славу и всей венгерской типографической промышленности.

E. Jánosy neé Kölle y: *G. Klősz, master of pharmacy, photography and typography (1844—1913)*

G. Klősz (Darmstadt, Germany 1844—Budapest 1913), after taking the Magister Pharmaciae diploma, turned soon to the at that time still primitive art of photography, where he could make use of his knowledge in chemistry and pharmacy. Immigrating into Hungary, he opened a photographer's studio in Pest. Initially, he made portrait-photographs, then — as first among his contemporaries — he made report photographs, preserving the pictures of the world of his age, among others, those of the rapid development of the Hungarian Capital at the turn of the century. His 1500 glass negative plates represent today outstanding documents of the age and culture. Later, recognizing the need of the rapidly developing industry, he turned toward

technical photography; he performs photolithographic works with a manual press as first in Hungary. Subsequently, after setting up a new building and acquiring several printing machines, introducing new techniques, he developed his artistic studio into one of the most moderne printing houses of his age. His son, P. Klősz continued the paternal work by further updating the printing equipment to become — together with his family — one of the most renowned printing firms in Hungary until 1948.

Emma Kölle y, Dr. Jánosy: *Georg Klősz, Meister der Pharmazie, Photographie und Buchdruckerei (1844—1913)*

Georg Klősz (Darmstadt, 1844—Budapest, 1913) erwarb ein Apothekerdiplom, orientierte sich aber in kürzester Zeit gegen die damals noch primitive Photographie, wo er sein chemisches und apothekarisches Wissen gut nutzbar machen konnte. Nach Ungarn einwandernd eröffnet er in Budapest ein Atelier, wo er zuerst Porträts anfertigt, dann verewigt er seinen Zeitgenossen zuvorkommend, die Welt seiner Zeit mit „Riporter“-Aufnahmen, u. a. die schnelle Umgestaltung unserer Hauptstadt am Ende des Jahrhunderts. Diese 1500 Glasnegative bilden heute schon ein einmaliges zeit- und kulturgeschichtliches Dokument. Später die Bedürfnisse der sich rapid entwickelnden Industrie wahrnehmend, wendet er sich der technischen Photographie zu und führt als erster mit Steindruckerei-Handpressen photolithographische Arbeiten aus, dann entwickelt er seine graphische Kunstanstalt in seinem neuen Druckereigebäude, indem er stets mehr Druckereimaschinen beschafft, mit neuer Technik und Qualitätsarbeit, zu einer der ältesten Druckereien unserer Heimat. Von dem Gründer, Georg Klősz, übernimmt sein Sohn, Paul, die Druckerei, leitet und modernisiert — später gemeinsam mit seiner Familie — bis 1948 die, auch der ungarischen Druckerei Ruhm einbringende Firma.

* *Resumo en Esperanto:*

D-ro Jánosy Dénesné E. Kölle y: *György Klősz, majstro de la farmacio, fotografio kaj tipografio (1844—1913)*

György Klősz (Darmstadt, 1844—Budapest, 1913) akiris farmaciistan diplomon, sed baldaŭ li ekinteresiĝis pri la (tiam ankoraŭ primitiva) fotografio, kie li bone povis utiliĝi sian kemian kaj farmaciistan scion. Enmigrinte en Hungarion, li malfermis artlaborejon, kie li unue pretiĝis portretojn, poste — antaŭante siajn samtempulojn — li eterniĝis la mondon de sia epoko per „riportisto“-fotografioj, inter aliaj la rapidan transformiĝon de nia ĉefurbo dum la fino de la jarcento. Tiuj ĉi unu kaj duono mil vitronegativoj signifas hodiaŭ unikajn epoko- kaj kulturhistorian dokumenton. Pli poste li — komprenante la pretendojn de la rapidege evoluanta industrio — transiras al la teknika fotografado; kiel unua li finfaras per litografia manpresilo fотолитографияjn laborojn, kaj en sia nova presejokonstruaĵo ĉiam pli da presmaŝinoj akirante li evoluigas per novaj teknikoj kaj kvalita laboro sian grafikan artinstituton unu el la plej elstaraj presejoj de nia patrujo. De la presejo-fondinto György Klősz lia filo Pál transprenas kaj gvidas, modernigas plu — poste kune kun sia familio — ĝis la jaro 1948 la firmaon akirante famon ankaŭ al la hungara tipografia industrio.

(Lakás: Budapest, Torockó u. 10. —1026)

Érkezett: 1982. VI. 7.